

Beste Bert van Veluw,

In hoofdstuk 4 van uw boek 'Waar komt **het kwaad** vandaan?' komt u tot een afronding.

Een afronding met een open einde, want u schrijft daarin onder andere:

- Het is nu aan anderen aan te geven waar dat verbetering behoeft. (AHvV blz. 430)
- Of dit model inconsistenties bevat, zullen anderen nu uit moeten maken. Ik geef het daarvoor graag in bespreking. (AHvV blz. 431)

In mijn verdere commentaar wil ik ook weer van achteren naar voren gaan werken en

ik wil beginnen met uw eindconclusie en daarna iets zeggen over de engelenval.

Daarna wil ik dit hoofdstuk 4 verder becommentariëren.

Eindconclusie

U schrijft daarover het volgende:

Aan het eind van ons hele onderzoek kunnen we dus zeggen dat er kwaad in de wereld is, omdat God wezens met een vrije wil heeft geschapen met als doel om zijn liefde te kunnen laten ervaren. Dit verklaart waarom er naast een almachtige en volmaakte goede God een wereld met kwaad is. (AHvV blz. 429-430)

Eerder schreef u echter het volgende:

Toch is ook deze positie niet geheel bevredigend. In de eerste plaats maakt deze verklaring het kwaad tot zinvol kwaad. Dan is het echter geen kwaad meer maar ergens goed voor. Dit kan wel een klein gedeelte van het bestaan van natuurlijk kwaad rechtvaardigen, maar is geen verklaring voor ál het natuurlijke kwaad. Als dit namelijk het bestaan van het natuurlijk kwaad in zijn geheel zou verklaren, dan zou het kwaad in het eschaton ook in bepaalde mate noodzakelijk blijven. Dat gaat echter in tegen de christelijke toekomstverwachting. (AHvV blz. 422)

Kennelijk kwalificeert u het huidige kwaad in de wereld als zinvol en als een noodzakelijk leerproces.

De mens met een vrije wil heeft zo iets te kiezen en kan zo liefde leren ervaren.

Na de jongste dag is het kwaad niet meer nodig, omdat we genoeg geleerd hebben.

Maar ook dan zal een mens een vrije wil hebben, omdat anders de mens niet kan liefhebben.

Ik denk dat de situatie die na de jongste dag zal ontstaan vrij veel zal gaan lijken op wat er voor de zondeval in het paradijs gebeurde.

Ik veronderstel dan ook dat Adam en Eva in die situatie God en elkaar hebben liefgehad, ondanks het feit dat er nog van enige zonde sprake was.

Vandaar dat ik denk dat de 'vrije wil' zich kan ontwikkelen en verder kan groeien in een situatie waarbij **niet** gekozen hoeft te worden tussen kwaad en goed.

Bij Bonhoeffer heb ik het volgende gelezen:

Ja, vrijheid is immers daar, waar de **wil** ja zegt tegen God, maar dan ook werkelijk tegen *God*, niet tegen een afgod. Daardoor wordt de mens onvrij, omdat hij zich aan het aardse bindt. Maar bindt hij zich werkelijk aan God, dan wordt hij echt vrij van het aardse. Door gehoorzaamheid – vrij! (Dietrich Bonhoeffer, Een thematisch dagboek blz. 195)

Alleen de gelovige is gehoorzaam en alleen de gehoorzame gelooft.

(Dietrich Bonhoeffer, Een thematisch dagboek blz. 191)

Liefhebben is geloven, vertrouwen en gehoorzamen.
Liefhebben is dan ook niet los verkrijgbaar.
Ook de 'vrije wil' is ondergeschikt aan het liefhebben en gehoorzamen.
Want juist in het gehoorzamen aan God ligt onze vrijheid.

Stel dat een juf tegen de kinderen in haar klas zegt dat zij hun la moeten opruimen, dan zullen al die kinderen dat op hun eigen manier doen. Wie later langs al die laatjes loopt, zal een grote verscheidenheid zien.

Als een volgende keer de juf er de instructie aan toevoegt dat het rekenschrift bovenop moet liggen omdat dat schrift het eerst aan de beurt is, dan leren de kinderen zo om oog te krijgen voor het programma dat volgt.

Met dit simpele voorbeeld wil ik aangeven dat kinderen kunnen groeien in het gehoorzaam zijn, zeker als ze de bedoeling van de gegeven instructies gaan begrijpen.

Zo denk ik ook dat vóór de zondeval Adam en Eva in liefde, vertrouwen en gehoorzaamheid zijn gegroeid. Hun omgang met God deed hen groeien.

Voor de zondeval gebruikten Adam en Eva hun 'vrije wil' om God te gehoorzamen.

Door de zondeval is deze gave 'vrije wil' verwoest.

Zo erg zelfs, dat alle mensen ertoe neigen om God niet meer te gehoorzamen.

De mens heeft weliswaar zicht gekregen op 'goed en kwaad', maar het ontgaat bijna alle mensen dat **alleen** het gehoorzaam zijn aan God goed is. Wie God niet kent en bij Hem wegloopt, kan geen goed meer doen. Want zo iemand kan niet meer luisteren naar Gods wil.

De zondeval is dan ook een grote catastrofe.

Alleen door Gods initiatief bewerkt Hij onze verlossing.

Na de zondeval is het dan ook onmogelijk om met gebruikmaking van onze 'vrije wil' Gods liefde te ervaren, omdat we daarvoor eerst wedergeboren moeten worden.

Ook onze 'vrije wil' moet eerst worden vernieuwd, voordat we God kunnen ervaren.

Na de zondeval houdt God Zijn schepping in stand.

Er ontstaat een soort balanstoeestand, waarbij God het kwaad toelaat maar deze ook beperkt.

Deze beperkende actie hebben we leren zien als algemene genade.

Zonder die algemene genade zou er geen leven meer mogelijk zijn geweest.

Geen boom, struik of plant zou nog kunnen groeien. Geen dier zou kunnen ademen.

Geen mens zou in leven kunnen blijven.

Die algemene genade werkt ook door in de geest van mensen, tot in het bewustzijn, tot in het geweten. De gevallen mens krijgt daardoor zicht op goed en kwaad.

Weliswaar vertroebeld, omdat hij in wezen slaaf van Satan is geworden.

Maar via de algemene genade begint God aan elke mens te trekken, omdat Hij geen enkel mens wil loslaten. Zo maakt Hij ieder mens onrustig, omdat van tijd tot tijd iedereen goed en kwaad onder ogen zal moeten zien en zich dan zal afvragen wat de zin van dit alles is.

God voert Zijn heilsplan in diverse stappen uit.

Naast de algemene genade gaat God speciaal aan de gang met Zijn uitverkoren volk.

In de weg van verkiezing laat Hij ons Zijn specifieke genade zien. God kiest een volk uit om aan alle andere volkeren te laten zien wie Hij is. Zo maakt Hij een duidelijk onderscheid, met onder andere als doel al die andere volken jaloers te maken. Want uiteindelijk wil God door dat ene volk alle andere volken zegenen. Dat verklaarde God aan al de drie aartsvaders.

Daarom kunnen we wel zeggen dat bij Gods uitverkiezing van Zijn volk er een hele nieuwe situatie is ontstaan.

Het volgende markante omslagpunt is wel Jezus' kruisiging en Zijn opstandig, waarna op Pinksteren de heilige Geest werd uitgestort.

Ik denk dat in elke periode de 'vrije wil' door factoren van buiten anders beïnvloed is.

Dit wil ik in enkele stappen toelichten:

1. Voor de zondeval stond de 'vrije wil' helemaal in dienst van het gehoorzamen, vertrouwen en liefhebben van God.
2. Na de zondeval werd de mens geconfronteerd met goed en kwaad, omdat God de mens laat merken dat Hij hem vasthoudt.

We zien dat God zich in de periode na de zondeval nogal terugtrekt, zodat de mens op zichzelf wordt teruggeworpen. Tot aan het moment waarop God Abraham riep, zijn er maar weinigen geweest die in God geloofden. Adam en Eva, want bij de geboorte van Enos gingen zij, en de mensen bij hen, God weer aanroepen. Henoch wandelde met God. Maar ten tijde van de zondvloed vond God alleen in Noach een rechtvaardige.

Volgens enkele rekenaars leefden er vóór de zondvloed al enkele miljarden mensen.

Bij zo'n getal is slechts één rechtvaardige bedroevend weinig.

Maar die ene rechtvaardige is voor God wel voldoende om naar Zijn doel toe te werken.

Dit even terzijde.

Tot aan Abraham zien we dat mensen met een 'vrije wil' nauwelijks voor God kiezen.

Zelfs de zondvloed heeft daar geen keer in kunnen brengen.

3. Met Gods uitverkiezing van Abraham gaat God het heel anders aanpakken.

Via die uitverkiezing legt Hij beslag op mensen. Hij selecteert en Hij kiest.

Daarin passeert Hij de 'vrije wil' van mensen.

God gaf de voorkeur aan Jacob boven Esau.

Jacob zegende zijn zonen in de naam van de HEER. Die HEER effectueerde die zegen.

God trekt daarin de teugels aan en bedwingt daarmee de 'vrije wil' van Zijn uitverkorenen.

Dat is één van de manieren waarop Hij Zijn heilsplan uitvoert.

Het volk Israël krijgt een voorkeursbehandeling, wat zeker ook extra verantwoordelijkheid met zich meebrengt.

God behandelt daarmee Zijn volk niet als marionetten, maar Hij neemt wél soms enkele mensen bij de hand zodat zij doen wat Hij wil. Dat gebeurde op die momenten, waar wij kunnen spreken over een groot geloof.

De Bijbel staat vol van geloofshelden. Het zijn mensen die God in Zijn dienst heeft genomen om Zijn wil bekend te maken.

Geloofshelden zijn mensen die speciaal door God zijn uitgekozen, en die vaak een harde leerschool hebben moeten doorlopen.

Denk aan Mozes, die eerst 80 jaar moest leren.

Denk aan David, die al worstelend met Saul eerst veel heeft moeten leren.

God treedt in deze periode op als Instructeur, en zelfs de volkeren rondom Israël schakelt Hij daarbij in. Hij laat Zijn volk wegvoeren naar Babel.

God beknot de 'vrije wil'. God leert Zijn volk opnieuw gehoorzamen.

Maar dat lukt slecht ten dele.

Dat zien we met name als we goed kijken naar de manier waarop Israël Jezus heeft ontvangen en hoe ze met Hem hebben gehandeld.

Die manier illustreert het fiasco van de 'vrije wil'.

Op het moment dat God maar even Zijn handen terugtrekt, schreeuwt het hele volk:

"Kruisigt Hem".

Zelfs alle wonderen en tekenen die God sinds Abraham had gedaan en ondanks het feit dat God Zijn volk zeer nabij was gekomen, ondanks dat heeft de 'vrije wil' niet geleerd om goed te gehoorzamen.

4. Na Christus' overwinning aan het kruis slaat God een andere weg in.

Allereerst wordt de Satan gebonden, waardoor hij minder invloed kan uitoefenen op de wereld. Vervolgens stort God de heilige Geest uit. Op de eerste Pinksterdag komen al meer dan 5000 mensen tot geloof.

Door de werking van de heilige Geest worden velen wedergeboren.
In Titus lezen we daarover het volgende:

Ook wij waren eens onverstandig, ongehoorzaam, op de verkeerde weg, slaaf van allerlei begeerten en lusten. Ons leven stond in het teken van boosaardigheid en afgunst, we verafschuwden en haatten elkaar. Maar toen zijn de goedheid en mensenliefde van God, onze Redder, openbaar geworden en heeft Hij ons gered, niet vanwege onze rechtvaardige daden, maar uit barmhartigheid. Hij heeft ons gered door het bad van de wedergeboorte en de vernieuwende kracht van de heilige Geest, die Hij door Jezus Christus, onze Redder, rijkelijk over ons heeft uitgegoten.
(Titus 3:3-6)

God stuurt Zijn wedergeboren discipelen de wereld in.

Voor Jezus' komst konden alle volken zich spiegelen aan Gods volk.

Na Jezus' verblijf op aarde kunnen alle mensen zich spiegelen aan de heiligen.

Zo verbreedt God zijn werkterrein.

Wereldwijd worden nu mensen opgeroepen om Hem te volgen.

God schakelt daarbij alle heiligen in waarbij de 'vrije wil' door de wedergeboorte vernieuwd is. Bij die heiligen legt de heilige Geest beslag op de 'vrije wil'. God schrijft zo Zijn wet in hun hart.

Bij de ongelovigen ligt dat anders, maar doordat de duivel gebonden is en doordat God met Zijn algemene genade in hen werkt, kunnen zij zeker kiezen.

Wie nu kiest tegen Jezus, is niet meer te verontschuldigen.

We leven nu in een tijd waarin de 'vrije wil' kan functioneren.

Maar optimaal is het nog lang niet.

Dat zien we vooral op die plaatsen waar de welvaart toeneemt.

Dan verlaten mensen met miljoenen de kerk.

Ze worden opnieuw slaaf van hun eigen inzichten.

De sluwe slang ziet dat met graagte gebeuren.

5. Na het begin van de jongste dag zal de situatie radicaal veranderen.

Dan zal de Satan totaal worden gebonden.

Dan bevinden alle heiligen zich veilig in het nieuwe Jeruzalem, terwijl alle ongelovigen buiten zijn gesloten. De schapen zijn van de bokken gescheiden.

God begint dan aan de voltooiing van Zijn plan.

Alle heiligen in het nieuwe Jeruzalem zullen dan gaan lijken op Jezus Christus.

Hun 'vrije wil' weten ze dan ondergeschikt te maken aan Zijn wil.

Ze kennen Jezus als hun Redder, die zoveel mogelijk mensen wil redden.

Buiten de muren van het nieuwe Jeruzalem bevinden zich nog vele volken die gered moeten worden.

Wat zal Jezus anders willen dan hen alsnog redden?

Wat zullen dan alle heiligen anders willen dan dat alle volken gered worden?

Zullen ze dan niet staan de popelen om vanuit het nieuwe Jeruzalem de goede boodschap te gaan brengen aan allen die tot op dat moment die boodschap verworpen hebben?

De heiligen zullen dan uit 'vrije wil' alles in het werk zetten om alle ongelovigen te bereiken.

Niet, net zo als Jezus eens deed.

Maar wel helemaal geïnspireerd door Hem.

Want wat zou Hij anders willen?

6. Aan het einde van de jongste dag zal alle knie zich buigen en iedereen zal God loven.

Dan zal de 'vrije wil' van iedereen staan onder de tucht van Gods liefde.

Niemand zal dan meer anders willen.

Want dan zal Jezus alles in allen zijn.

In de hierboven geschetste tijdsperioden zien we dat de omgevingsfactoren veranderen, waaraan de 'vrije wil' onderhevig is.

Door de zondeval zijn wij in dat scenario beland, waarbij God al het kwade ten goede zal keren.

Maar, ik denk, dat God de zondeval niet nodig heeft gehad om Zijn doel te verwezenlijken.

Daarom vind ik uw conclusie te massief.

Het kwaad is niet noodzakelijk.

De engelenva is niet nodig geweest en ook de zondeval is niet nodig geweest.

Maar door misbruik van die 'vrije wil' hebben allereerst enkele van Gods dienaren gezondigd, waarna zelfs Gods kinderen de gehoorzaamheid aan hun Vader hebben verbroken.

In het volgende punt ga ik verder op de engelenva in en daarin proberen aan te geven dat die engelenva geen enkel excuus mag zijn voor de zondeval.

Engelenva

Over de gevallen schrijft u het volgende:

Toch liet God op een deel van de aarde de chaos bestaan, niet om de mens daarmee disproportioneel te kunnen straffen, maar uit genade voor hem. Want daarmee zou er voor de mens – als hij zou vallen – ook nog een plek zijn waar hij weer de kans kon krijgen om door 'soul-making' opnieuw te leren leven zoals God het bedoeld heeft. Dat is dan ook de reden dat God – voordat Hij de mens schiep – niet de gevallen engelen heeft vernietigd of Zich met hen heeft verzoend. Zo kwam er in de schepping een gedeelte met chaos dat kon dienen als een 'vale of soul-making'. Slechts onder Gods toelating hebben de gevallen engelen deze 'vale of soul-making' dus kunnen produceren. (AHvV blz. 428)

De these dat de satan een gevallen engel is die met zijn handlangers verantwoordelijk zou zijn voor het natuurlijke kwaad, werd om methodische redenen in paragraaf 4.3.7 verder besproken. Daar zagen we dat deze these maar een smalle basis heeft in de Bijbel. Ook zagen we daar dat de these niet echt nodig is om het bestaan van al het natuurlijke kwaad te kunnen begrijpen. Toch hebben we deze these in die paragraaf wel verder doordacht, omdat we deze denklijn ook niet helemaal onmogelijk achtten. Echter als verklaring voor het bestaan van al het natuurlijke kwaad kan ook de figuur van de duivel niet worden opgevoerd. (AHvV blz. 424)

Voor dierlijke 'slachtoffers' geldt iets anders. We zouden het doodgaan van dieren buiten deze tuin namelijk kwaad kunnen noemen, maar dat hoeft niet per se. Als we het als kwaad zouden willen betitelen, kan deze situatie niet als gevolg van Gods scheppingsdaad worden gezien. Dan moeten we op zoek naar een andere oorzaak van deze situatie. De oorzaak van dit kwaad zou dan bijvoorbeeld verstaan kunnen worden als gevolg van de daden van gevallen engelen. (AHvV blz. 372)

Kortom: de engelenva veroorzaakte de onbalans in de wereld, waardoor ziektes en evolutionaire processen van degeneratie konden doorgaan. God liet dit dus toe om de best mogelijke wereld voor gevallen mensen te creëren, terwijl God vervolgens niet stopt met zijn werken om goed voort te brengen uit dit kwaad.

Nu is er op de augustiaanse theodicee, juist ook zoals Emberger deze modificeert, nog wel een belangrijk punt van kritiek te leveren. Als we er namelijk van uitgaan dat de veroorzakers van natuurlijk kwaad door toedoen van gevallen engelen al in de wereld zijn gekomen voordat de mens er was, strookt dat niet met de Genesistekst die de wereld beschrijft als een paradijselijke staat tot aan de zondeval van de mensen. Kortom: is er in deze visie ten tijde van de mens wel een status integritatis geweest? Dennis Lamoureux – onderzoeker op het

gebied van de evolutionaire odontologie – laat dit probleem in het model van Emberger scherp zien. Hij vraagt zich af op welk moment die engelenval dan plaatsgehad moet hebben. Tot wanneer heeft die paradijselijke tijd geduurd? De engelenval en de aantasting van de goede schepping moeten dan al hebben plaatsgevonden voordat er bijvoorbeeld vleesetende haaien waren. (AHvV blz. 419)

Ik vind de gemodificeerde denklijn van Augustinus erg aansprekend, ondanks dat de genoemde bezwaren reëel zijn.

Maar ik denk dat die genoemde bezwaren eenvoudig te ondervangen zijn.

Daarvoor moeten we, denk ik, uitgaan van de volgende gedachten:

1. De leeftijd van Adam moeten we tellen vanaf de zondeval.
Hierdoor wordt het mogelijk om de tijdsduur tussen schepping en zondeval te laten bepalen door wetenschappers.
In deze interpretatie ontdek ik Gods humor. want zo legt Hij de bepaling van de ouderdom van de aarde in de hand van mensen.
2. Op de zesde scheppingsdag zag God dat alles zeer goed was.
Dat betekent dat vóór de zesde scheppingsdag er geen sprake geweest kan zijn van de val van engelen. (Zie hiervoor ook K. Schilder in 'Wat is de hel?')
3. Over duidelijk is dat de val van engelen plaats heeft gehad vóór de zondeval.
Vele theologen en filosofen hebben dit aangegeven, waaronder Schilder en Plantinga.
4. Onduidelijk is wat de engelval vóór de zondeval heeft betekent voor Gods schepping.
Nu vertelt het fossielenarchief duidelijk dat er ziektes bij dieren voorkwamen vóór de zondeval. Het is logisch om dit toe te schrijven aan de gevallen engelen.
5. Onduidelijk is of de geschapen roofdieren al direct vanaf dag één op rooftocht zijn gegaan.
Uit het verhaal van de ark van Noach weten we dat roofdieren in leven kunnen blijven door het eten van plantaardig voedsel.
Het lijkt mij onwerkelijk dat roofdieren al vanaf dag één op rooftocht zijn gegaan, omdat daardoor de kans op het uitsterven van een uniek soort groot zou kunnen zijn.
Ik veronderstel hierbij dat God van elke soort slecht één paar of hoogstens enkele paren heeft geschapen.
6. God heeft Adam als onderkoning over Zijn schepping aangesteld.
Ik denk dan ook dat Adam vóór de zondeval macht had over alle dieren. Hij kon hen van alles gebieden, net zoal Jezus later eens liet zien dat Hij duizenden vissen in een net kon dirigeren.
7. Vóór de zondeval waren alle scheppingsgaven bij Adam intact. Ik denk dan ook dat Adam toen alle natuurgevaren goed kon inschatten en deze kon ontwijken.
8. Net na de schepping ontving Adam de opdracht om alle dieren te tellen.
Ik denk dat Adam daarvoor de hele aarde heeft moeten doorkruisen. Hij ontmoette ijsberen en tropische zangvogels. God bracht de dieren, die zich verscholen hielden, naar Adam toe.
Ik denk dat Adam alle tijd heeft genomen om al die tienduizenden soorten dieren een naam te geven.
Ik veronderstel dat gedurende deze periode de wereld zowel binnen als buiten de tuin volledig veilig was. De engelenval plaats ik dus na deze periode.
9. Ik denk dat Adam een lange tijd **alleen** heeft geleefd. Eerst moest hij leren om op God te vertrouwen, die hem een grote nakomelingschap had beloofd.
Daarna moest hij leren te verlangen naar een vrouw, waartoe hij eerst alle dieren een naam heeft moeten geven.
10. In de naam Adam zit zowel een soortnaam als een eigennaam opgesloten (zie AHvV blz. 388)
Dit ondersteunt het idee dat Adam eerst een tijd alleen is geweest en dat die ene mens later gescheiden is. Dat God pas (veel) later uit een rib van Adam Eva heeft geformeerd.
11. Uit het enkele feit dat Satan al vóór de zondeval beslag heeft weten te leggen op de slang, zegt genoeg dat Satan vóór de zondeval een deel van de wereld in zijn greep heeft gekregen.
Ik denk dat dit de ziektes verklaart die in fossielen zijn waargenomen.

12. Ik denk dat Satan eerst een gedeelte van de wereld buiten de tuin in beslag heeft genomen, voordat hij de aanval op de onderkoning van de schepping heeft ingezet.
13. Ik denk dat Adam en Eva de aanval van Satan konden pareren.
Later zien we dat Jezus tijdens de verzoeking in de woestijn dat kon.
De eerste Adam had ook de strijd kunnen winnen, en ik denk dat hij daarna al het aangebrachte kwaad van Satan had kunnen elimineren.
Kortom: Al het kwaad dat vóór de zondeval door de gevallen engelen is aangebracht, had door Adam en Eva en hun nageslacht hersteld kunnen worden.
14. Ik denk dat God een stabiel heelal heeft geschapen.
Het feit dat wij nu een uitdijend heelal - een uit elkaar vallend heelal – waarnemen, komt door de zondeval en niet door de engelenva.
Het feit dat de onderkoning van de schepping is gevallen, veroorzaakt een kosmische ramp.
(Zie hiervoor ook Tim Keller in 'In alle redelijkheid')

Laten we er maar gewoon vanuit gaan dat de beide kenbronnen, de Bijbel en de natuur, met elkaar stroken. Na de jongste dag zullen we wel zien of dit echt zo is, maar ik verwacht van wel.

Vandaar dat we in ons denken nu al die beide kenbronnen moeten laten stroken.

Geloof en wetenschap mogen niet met elkaar botsen.

Vanuit dit uitgangspunt heb ik mij een beeld proberen te vormen van de begintijd, waarbij ik het fossielenarchief als een hard wetenschappelijk feit aanvaard.

Het feit dat in fossielen kankergezwellen zijn gevonden, betekent dat ver vóór de zondeval al kwaad in de wereld aanwezig was.

Die beide kenbronnen heb ik als volgt weten te combineren:

1. Op de eerste scheppingsdag vonden er miljarden oerknallen plaats. Er was licht van het ene uiteinde van de heelal tot het andere einde. Al de nu waarneembare miljarden melkwegstelsels zijn toen in één keer ontstaan, uit even zovele oerknallen.
2. Op de tweede scheppingsdag wordt om de aarde de atmosfeer geformeerd.
Terwijl na de oerknal de aarde zijn weg vervolgd, begint God direct de aarde leefbaar te maken. Het lijkt erop dat God haast heeft.
3. Op de derde scheppingsdag maakte God kommen in de aardkorst waarin het water kon samenvloeien. Zo ontstond er droog land.
4. Op de vierde dag maakte God van het chaotische universum een stabiele kosmos.
Alle hemellichamen bracht Hij in vaste banen. Miljarden melkwegstelsels kregen een stabiele vorm. Ons zonnestelsel werd prachtig ingesteld, zodat overdag de aarde licht ontving van de zon en 's nachts licht kreeg van de maan.
5. Op de vijfde scheppingsdag schiep God alle vissen en alle vogels.
God zegende ze met de woorden: 'Wees vruchtbaar en word talrijk en vul het water van de zee. En ook de vogels moeten talrijk worden, overal op aarde.'
Ik denk dat God in aanleg ook roofvissen en roofvogels heeft geschapen, die pas mochten gaan roven zodra de populatie van bepaalde vissen en vogels te groot zou worden.
Het verhaal van de ark van Noach laat zien dat roofvogels en roofdieren dagenlang zonder hun natuurlijke prooi kunnen leven.
6. Op de zesde scheppingsdag schiep God eerst alle landdieren en daarna de mens.
God schiep ook de wilde dieren.
Ik denk hierbij dat God in aanleg ook alle roofdieren heeft gemaakt, die pas mochten gaan jagen als de populatie van de te jagen dieren dat toeliet.
Ik veronderstel dat God geen enkele diersoort geschapen heeft om deze vervolgens te laten uitsterven dan wel te laten opvreten.
Op de zesde scheppingsdag schiep God ook de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep Hij hem.

Als de Bijbel enkel deze hierbovenstaande zin had bevat, dan zou het duidelijk zijn geweest dat God op die dag slecht één enkele mens heeft geschapen.

Maar de tekst vervolgt met; 'mannelijk en vrouwelijk schiep Hij de mensen, Hij zegende hen en zei tegen hen: 'Wees vruchtbaar en wordt talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen.' (Genesis 1:27b-28)

Bij deze laatste tekst krijgen we de indruk dat God zowel Adam als Eva op die zesde dag heeft geschapen.

Maar gezien de nadere toelichting in Genesis 2 kan dat niet.

Ik denk daarom dat God die dag één mens heeft geschapen, waarin Hij zowel het mannelijke als het vrouwelijke heeft voorzien. God spreekt die ene mens aan op het moment dat zowel het mannelijke als het vrouwelijke in die mens verborgen aanwezig waren.

Zo leert God die ene mens op Hem te vertrouwen.

Pas nadat die ene mens alle dieren had geobserveerd en hen allemaal een naam had gegeven, werd hij zich bewust dat hij alleen was.

Zo ontstond door interactie tussen God en de mens een verlangen naar gezelschap, naar een levenspartner, naar een nageslacht.

7. Na **x1** jaar na de schepping en **y1** jaar voor de zondeval formeerde God Eva.

In Genesis 2 geeft God een toelichting op Genesis 1.

Nadat God de mens geschapen had, plaatste Hij hem in de tuin van Eden, in het paradijs.

God gaf de mens de opdracht om deze tuin te bewerken en om erover te waken.

Het feit dat de mens de opdracht krijgt **om** over de tuin te moeten waken, geeft aan dat er op dat moment al een kwade macht buiten de tuin aanwezig was of dat God die kwade macht al op dat moment had voorzien.

Maar daarover verder in het volgende punt.

Eerst letten we op het feit dat God de mens als volgt instrueerde: 'Van alle bomen in de tuin mag je eten, maar **niet** van de boom van de kennis van goed en kwaad; wanneer je daarvan eet, zul je onherroepelijk sterven.' (Genesis 2:16)

Pas nadat God, de HEER, dit gezegd had tegen die ene mens, bedacht Hij dat het niet goed was dat de mens alleen is.

Vervolgens gaf God de mens de opdracht alle dieren een naam te geven, zodat de mens leerde inzien dat hij alleen was en dat hij geen helper had.

Nadat dit inzicht bij de mens gerijpt was, besloot God uit een rib van de mens een vrouw te formeren.

We zien hier dat God pas aan de mens een vrouw geeft als deze eraan toe is.

De mens moest eerst alle tienduizenden diersoorten een naam geven, wat zeker enige tijd in beslag heeft genomen.

Het moment, waarop God Eva formeerde, is ons niet geopenbaard.

8. Na **x2** jaar na de schepping en **y2** jaar vond de engelval plaats.

In het vorige punt zagen we al dat de mens de opdracht ontving om over het paradijs te waken. Kennelijk moest de mens het kwaad buiten de tuin houden.

Het kan zijn, dat al op dat moment engelen in opstand zijn gekomen.

Dan heeft de engelval plaatsgevonden tussen de zesde scheppingsdag en het moment dat God de mens in het paradijs plaatste.

Het feit dat God de mens in het paradijs plaatste, kan een gevolg zijn geweest van de engelval, om zo een veilige thuishaven voor de mens te creëren.

Immers, vanuit Genesis 1 ontstaat de indruk dat God de hele aarde aan de mens heeft toevertrouwd. (Genesis 1:28)

In Genesis 2 lezen we dat God de mens in een tuin plaatst, die hij moest bewaken.

Het kan ook zijn dat God vanaf dat moment de engelval heeft voorzien, en dat Hij daarom de mens alvast in die beschutte tuin plaatste.

Hoe dan ook, al in Genesis 2 wordt er rekening gehouden met het kwaad.

Ik denk dat God de kroon van Zijn schepping op tijd in veiligheid heeft gebracht.
Nog voordat de afvallige engelen hun aanval op de aarde konden inzetten, had God de mens al in het beschutte paradijs ondergebracht.

Ik veronderstel verder, dat de mens ook buiten het paradijs actief mocht zijn.

Hij moest immers alle dieren een naam geven.

Met Gods toestemming mocht, denk ik, de mens hele wereldreizen maken om zo alle dieren een naam te geven. God zelf ging met hem mee.

Op een dergelijke reis had de mens dan ook niets te vrezen.

9. Na **x3** jaar na de schepping en **y3** jaar voor de zondeval stierf het eerste dier.

Het oudste fossiel vertelt ons de sterfdag van één van de eerste dieren.

Aan de hand van een goede dateringsmethode is deze sterfdag bepaald.

Daaruit wordt duidelijk dat de aarde al heel lang bestaat.

10. Na **x4** jaar na de schepping en **y4** jaar voor de zondeval stierf het eerste dier aan kanker.

In fossielen zijn kankergezwellen gevonden, waarvan aan de hand van goede dateringsmethoden de leeftijd is bepaald.

Ik veronderstel dat de kankergezwellen in de wereld zijn gekomen door de aanval van Satan op Gods goede schepping.

Daarvan uitgaande moeten we vaststellen dat het kwaad al heel lang in de wereld aanwezig is.

11. Na **x5** jaar na de schepping vond de zondeval plaats.

Op een tijdsbalk, die door creationisten was samengesteld, heb ik daarbij het jaar 5169 v.C. (voor Christus) zien staan.

Als we er van uitgaan dat dit klopt, dan is Eva (**x5 – x1**) + 5169 v. C. geformeerd.

Omdat de waarde (**x5 – x1**) > **y3**, is duidelijk dat Adam en Eva een hele lange tijd samen hebben opgetrokken.

Ik ga er namelijk vanuit dat Adam en Eva vóór de zondeval geen kinderen hebben gekregen. Dus Adam en Eva hebben vóór de zondeval een hele lange tijd samen gewandeld met God, hun HEER. Dit feit maakt de zondeval alleen nog maar erger, omdat God hen in die tijd zeker veel heeft laten leren.

12. Ik denk dat als een gevolg op de zondeval er een kosmische ramp tot ontwikkeling is gekomen. De stabiele kosmos, die aan de mens een eeuwig tehuis zou geven, is vanaf dat moment veranderdt in een kosmos die uiteen valt. Wetenschappers nemen nu een uitdijend heelal waar en berekenen dat zo'n uitdijend heelal eindig moet zijn.

God schiep de mens met een eeuwig perspectief, waarbij een eeuwige woning passend is.

Na de zondeval verdwijnt dit perspectief.

De mens zal sterven, maar daarna weer opstaan in een herstelde wereld, die zo vernieuwd zal worden dat er echt sprake zal zijn van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde.

De oude aarde zal dus moeten verdwijnen.

Ik denk dan ook dat het gaan uitdijen van het heelal in verband staat met de zondeval.

Het is een goddelijk teken van verval.

Zonder goddelijk ingrijpen zal dit verval zich doorzetten.

Maar vanuit Gods openbaring weten we dat het anders zal aflopen.

God zal deze aarde vernieuwen en dan ook tegelijk de kosmos stabiliseren.

13. Na de zondeval kregen Adam en Eva eerst twee zonen, Kaïn en Abel.

Op een gegeven moment doodt Kaïn zijn broer Abel.

Uit de verdere beschrijving van dat verhaal moeten we opmaken dat zowel Kaïn als Abel een nageslacht heeft. Kaïn is namelijk bang voor de nakomelingen van Abel, en even later sticht Kaïn een stad.

Gezien deze gegevens, denk ik, dat God aan de eerste generaties mannen op dezelfde manier een vrouw heeft gegeven, zoals Hij dat eerder bij Adam heeft gedaan.

Dit idee heb ik uitgebreid onderbouwd in Reactie 12.

14. In, volgens sommigen, 2907 v.C. vond de zondvloed plaats.

Ik denk dat de zondvloed een veel grotere catastrofe is geweest dan velen voor mogelijk houden, omdat de aardkorst boekdelen spreekt.

Ook denk ik dat de twee piramiden in Gizeh vóór de vloedvloed zijn gebouwd, en dat God deze piramiden gespaard heeft, zodat wij kunnen zien en tasten dat er vóór de zondvloed een hoog ontwikkelde samenleving moet zijn geweest.

Ook veronderstel ik dat God buiten het gezin van Noach nog diverse mensen gespaard heeft, zodat deze als waarnemers van deze catastrofale gebeurtenissen dit konden doorvertellen en vastleggen. In de paradijstheorie heb ik een onderbouwing gegeven van het idee dat het paradijs tijdens de zondvloed in veiligheid is gebracht.

Wetenschappers vertellen dat de maan oorspronkelijk afkomstig is van de aarde.

Met een knipoog naar deze gebeurtenis mag opnieuw bedacht worden dat bij God alles mogelijk is. Hij schiep immers de hele kosmos in één dag, zo kan Hij ook het paradijs in veiligheid hebben gebracht om deze vervolgens op de jongste dag weer terug te plaatsen.

Op dit moment bouwt Hij het paradijs verder uit tot het nieuwe Jeruzalem, en daar schakelt Hij alle overleden heiligen bij in. Wat zij op aarde geleerd hebben, mogen zij direct toepassen en uitbouwen. Het nieuwe Jeruzalem zal prachtig zijn.

Dat nieuwe Jeruzalem wordt in de (derde) hemel gebouwd en niet op aarde, omdat het totaal gaaf zal neerdalen.

Ven hen die denken dat God méér wonderen heeft gedaan dan dat er in de Bijbel zijn opgetekend, is er tot nu toe nog niemand geweest die in de bovenstaande redenering een conflict heeft kunnen vinden tussen geloof en wetenschap.

Alleen, en dat is het grootste bezwaar tegen deze these, het is hoogst speculatief.

Dit bezwaar kan ik niet wegnemen, omdat ik denk dat God twee grote sluiers over ons verleden heeft gelegd. Zowel de situatie vóór de zondeval als de situatie vóór de zondvloed kunnen we niet achterhalen.

Het idee dat het heelal pas na de zondeval is gaan uitdijen, is niet te bewijzen.

Maar de gedachte dat na de ene oerknal het heelal blijvend uitdijt, is eveneens niet te bewijzen.

Niemand kan goed omgaan met een discontinuïteit, als deze niet gedocumenteerd is.

Zo ligt het ook ten aanzien van het idee dat het paradijs gered is tijdens de zondvloed.

God kan alles. Alleen wij kunnen ons dat niet zo maar voorstellen.

Zelfs als diverse Bijbelteksten daarop wijzen.

Zelfs dan wordt deze these snel weggezet als hoogst speculatief.

Het zij zo.

God wil soms mensen in een spiegel laten kijken.

Is de hele evolutietheorie minder speculatief?

Wie heeft de piramiden van Gizeh gebouwd?

Welk antwoord daarop is het minst speculatief?

Hoewel in de hierbovenstaande schets zeker speculatieve punten aanwezig zijn, raakt daardoor de **engelenval** niet buiten beeld.

Door middel van deze schets wil ik proberen aan te tonen dat tussen het morele ofwel actieve kwaad en het natuurlijke ofwel passieve kwaad een koppeling aanwezig is.

Het morele kwaad tijdens de zondeval vraagt om een reactie van God. We zien dat God de slang vervloekt, dat de vrouw het moeilijk krijgt bij het baren en dat zij anders zal gaan aankijken tegen haar man, en dat Hij tenslotte zelfs de aarde wordt vervloekt. (Genesis 3: 14-19)

De rol van de slang bij de zondeval is evident.

Satan is sluw.

Ik denk dat Satan afgunstig is geworden op de mens.

Doordat God de mens schiep, moesten voortaan Zijn engelen de tweede viool spelen.

Dat zint Satan niet, en hij komt met gelijkgestemde engelen in opstand.
Hun eerste doel is om Gods schepping te vernietigen, omdat daar hun rivaal zal uitgroeien tot een groot volk. Miljarden mensen zullen een hogere positie mogen innemen dan Gods engelen.
Ik denk dus dat Satan uit jaloezie in opstand is gekomen.
Satan weet daardoor dat jaloezie een sterke macht is om afstand te nemen van wie boven je staat.
Die jaloezie wekt hij in Eva op door het volgende te zeggen: "Jullie zullen helemaal niet sterven.
Integendeel, God weet dat jullie de ogen zullen opengaan zodra je daarvan eet, dat jullie **als goden** zullen zijn en kennis zullen hebben van goed en kwaad." (Genesis 3:4-5)

Het feit dat Kaïn zijn broer Abel doodt, laat zien dat het van kwaad tot erger gaat.
Dit vraagt opnieuw om een reactie van God.
God vervloekt Kaïn, de aarde zal hem niets meer opbrengen ook al bewerkt hij zijn land.
Gods vloek raakt het hele nageslacht van Kaïn, tot aan de zondvloed.

Na circa 2000 jaar kreeg God er spijt van dat Hij mensen had gemaakt.
Alleen Noach vond bij de HEER genade. (Genesis 6:5-8)
Wat een dieptepunt.
Misschien leefden er toen al wel miljarden mensen op aarde.
Daaronder vond God slecht één om mee verder te gaan.
Gods antwoord op het grote kwaad is een grote schoonmaak.
De zondvloed moest al het vuil wegspoelen, zodat er een nieuw begin kon worden gemaakt.
God roept het kwaad een halt toe. God stopt het kwaad.
Daarom mogen we zeggen dat de zondvloed goed is.
De zondvloed komt direct uit Gods hand.
De zondvloed berokkent veel kwaad, het dood talloze mensen en dieren.
Toch gebruikt God dit kwaad om er iets goeds mee te doen.
Zo kunnen we, denk ik, de volgende conclusies trekken:

1. Het kwaad wat God gebiedt, dient altijd een zinnig doel en is daarom altijd goed.
2. Het kwaad wat Satan veroorzaakt, is altijd afbrekend en is daarom altijd slecht.
3. Het kwaad wat uit de gevallen mens naar boven komt, is altijd slecht.

Waar komt het natuurlijke kwaad vandaan?
Ik denk dat het natuurlijke kwaad niet op zichzelf staat, maar dat het een gevolg is van het morele kwaad.
Als eerste heeft de Satan Gods goede schepping aangevallen door gruwelijke ziektes te veroorzaken.
Later wist Satan de mens te verleiden.
Omdat de mens als onderkoning fungeerde, kreeg daardoor Satan de schepping in zijn macht.
Direct daarna wordt door Gods ingrijpen erger voorkomen.
God geeft de moederbelofte, en op basis van die belofte start God zijn heilsplan.
God blijft zijn schepping trouw en onderhoud haar op grond van zijn algemene genade.
God neemt als het ware een voorschot op Christus' overwinning, en Hij bewerkt het goede in die mensen die Hij daarvoor uitkiest. Zo ontwikkelt Hij Zijn heilsplan.

Satan bracht het kwaad in de wereld, maar dit gegeven geeft de mens geen enkel excuus.
Want de mens kon dit kwaad gemakkelijk weerstaan, want anders had God hem niet aan dit kwaad blootgesteld.
Kijkend naar het fossielenarchief, blijkt dat de mens een hele lange tijd samen met God heeft gewandeld en dat hij zeker in die tijd veel geleerd heeft.
Daarom is het extra erg dat de mens ongehoorzaam is geworden, en dat de mens in feite naar de grote tegenstander is overgelopen.

Het morele kwaad veroorzaakt het natuurlijke kwaad.
Maar ook het omgekeerde geldt daardoor: Het morele goed veroorzaakt het natuurlijke goed.
Daarom kunnen we na Christus' opstanding zeggen, dat het licht de duisternis heeft overwonnen en dat het graf Jezus wel moest loslaten.
Jezus' opstanding was onontkoombaar, omdat het morele goede overwint en de door God geschapen natuur daarop reageert.
Jezus wist dit toen Hij met zijn discipelen over de graankorrel sprak. (Johannes 12:24)
Jezus' dood zou vrucht dragen. Veel vrucht!
Zoveel vrucht zelfs dat er binnenkort een nieuwe hemel en een nieuwe aarde zal ontstaan.
Ook dat is onontkoombaar, omdat tengevolge van Jezus' overwinning het goede zal zegevieren.

Waar toe al het kwaad?

U eindigt uw boek met de epiloog: goede gevolgen van kwaad en lijden – het 'waartoe'
U haalt daarin het verhaal van Jozef aan, waarin duidelijk blijkt dat alles wat hem wordt aangedaan, uiteindelijk meewerkt ten goede.
Ik denk dat dit een basisverhaal is dat duidelijk te volgen is.
Voor de meeste mensen zal hun levensverhaal minder goed te volgen zijn, ook als ze aan de einde daarvan kunnen terugkijken.
Dit komt omdat met het sterven het leven niet ophoudt, maar zeker een vervolg zal krijgen.
Iedereen zal immers opstaan op de jongste dag en dan zal het laatste oordeel volgen.
Wij leven nu al onder het oordeel.
Tijdens het laatste oordeel zal het leven niet heel veel anders zijn dan wat wij nu meemaken, alleen zal dan wel de Satan totaal van het wereldtoneel verdwenen zijn.
In die situatie zal er opbouwwerk kunnen worden verricht.
Uiteindelijk zal alles goed komen.

In hoofdstuk 18 van de paradijsthesen heb ik over **het laatste oordeel** geschreven en in de subhoofdstukken 19.9 en 19.10 borduur ik daarop verder.
Ik veronderstel daarin dat iedereen op een gegeven moment een welbevindingsgesprek zal hebben met God, de HEER.
Dat gesprek zal dan ongetwijfeld goed uitpakken, want ik denk dat al het onrechtvaardige kwaad dat we hier ondervinden in de volgende tijdsblokken van ons leven zeker gecompenseerd zullen worden.
Want God is rechtvaardig!

Bij nader inzien sluit ik hiermee mijn reactie op hoofdstuk 4 af.
Over wat u schreef over het creationisme en het evolutionisme zou ik nog veel opmerkingen kunnen maken. Maar voor een deel heb ik dat al in de paradijsthesen verwerkt.
Dus dat zou dan alleen maar dubbelop worden.

In uw denken bent u tamelijk streng voor uzelf.
U heeft vier criteria opgesteld waaraan een theodiceemodel – maar in feite alle theologisch spreken – moet voldoen. (AHvV blz. 430-431)
Ik vind het vier heldere criteria, maar ik weet niet of ik eraan voldoe.
Maar dat oordeel laat ik graag aan anderen over.
Uw boek heeft mij verder aan het denken gezet en ik zal het zeker anderen aanbevelen om dit te lezen. Uw boek biedt een systematisch overzicht over ons denken over het kwaad, waarbij veel bekende theologen en filosofen worden aangehaald.
U nodigt mensen uit om verder na te denken. Bij dit vraagstuk blijft dat zeker nodig.

Met vriendelijke groet,
Nico Bakker